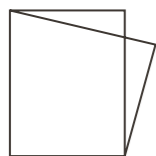

En overset professionsteoretiker: Klaus Prange

Frederik Pio, lektor, ph.d., Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet

Klaus Prange er en i Danmark noget overset tysk, almenpædagogisk forsker, der levede fra 1939 til 2019. Hvad angår udgivelser inden for dansk faglitteratur, så er det ikke meget, der er udgivet af Prange på dansk. Den eneste danske oversættelse af Prange selv er hans bog *Pædagogikkens etik* fra 2013 på Klim. Derudover skal det også nævnes, at Leo Komischke-Konnerup har introduceret Pranges forskning i antologien *Pædagogiske tænkere* fra Hans Reitzel (2019). Endvidere omtales Prange ret indgående af Gert Biesta i kapitel 6 af hans nye bog *Verdensvendt uddannelse*, der er udkommet på Klim i 2022.

Klaus Pranges forskning har gennem årene udmøntet sig i et omfangsrigt forfatterskab, der breder sig over 19 bøger og ca. 150 artikler. I anledning af Pranges 60-årsdag blev han også fejret

af kollegerne i 1999 med udgivelsen af festskriftet "Til sagen for pædagogikken" (*Zur Sache der Pädagogik*) på forlaget Julius Klinkhardt.

I. Pædagogikkens bund

Prange er almenpædagog og er dermed optaget af spørgsmålet om pædagogikkens egenart. Han teoretiserer et begreb om pædagogik dels (i) som båret af en specifik *pædagogisk* erkendelsesinteresse. Og dels (ii) ved at bestemme pædagogik som et videnskabeligt vidensfelt med relativ autonomi og egne teoriehistorisk forankrede kernebegreber. Prange indkredser her et begreb om opdragelse (*Erziehung*), der udgør bundproppen i pædagogikken som selvberørende kundskabsfelt: "... uden en intention om at opdrage (*zu erziehen*) er der ingen pædagogik ..." (Prange 2000, s. 155).

Prange interesserer sig her for, hvilke opgaver og veje der dog stadig måtte bestå for opdragelses-begrebet ind i det moderne samfunds uoverskuelige livsforhold (Prange 2000, s. 9).

Ved afgrænsende at insistere på at teoretisere en specifik *pædagogisk* erkendelsesinteresse kommer Prange også til at adskille sig fra tidens bredere samfundsmæssige felt af uddannelsesrettede typer af vidensproduktion. Prange argumenterer her for vigtigheden af en specifikt pædagogisk teorividen. Denne sætter sig igennem via en differentiale til både (i) social-psykologiske typer af 'uddannelsesforskning', (ii) forvaltningsmæssige typer af 'uddannelsesvidenskab' samt (iii) transnationale typer af 'uddannelsesstyring og videnspolitik' (PISA, OECD, Pearson) samt endelig (iv) typer af 'postakademisk epistemisering af edu-viden' (som det ses i de former for 'vidensgørelser', der udøves i sektorforskning, konsulentrapporater, myndighedsbetjening og NGO-regi). Disse typer af vidensgørelser fremstår på forskellige måder som det, Prange kalder for "applikation af dyrepædagogiske præmisser", der iflg. Prange resulterer i en "manglende fælles forståelse af, hvad opgaven for en almen pædagogik består i" (Prange 2005, s. 16). Den almene pædagogik (hvorfra den nye edu-vidensproduktions grundbegreber hidrører) fremstår dermed i dag snarere som "forstyrrelse" (*Störung*) end som et forpligtigende grundlag (for de nye typer af uddannelsesviden).

Dette må forstås i en sammenhæng, hvor vi iflg. Prange op gennem anden halvdel af det 20. århundrede gradvis er gledet mere og mere på afstand af pædagogik-

kens opdragende kerne. Begrebet om det pædagogisk almene er dermed samtidig forsvundet mellem hænderne på os i takt med samfundets uddifferentiering. I dag opdrager skolen således ikke – men uddanner. Socialpædagogikken uddanner ikke – men hjælper. Forældre kan ikke i dag komme ind og opdrage deres børn. De må nøjes med at agere som faciliterende omsorgspersoner. Pædagogikkens samlende genstandsfelt er simpelthen blevet uklart. Det er blevet uklart, hvad den videnskabelige genstand for pædagogisk analyse kan siges at være på tværs af de mange praksistyper, der placerer sig i omegnen af pædagogikken. Feltet er opløst i uddifferentierede praksistyper lukket omkring disparate logikker. Dermed fortaber sig også idéen om en kreds af pædagogisk konstitutive kernebegreber (tilbage fra Herbart). Og dermed er det også forventeligt, at positioneringen af en almen pædagogik i dag er bragt i defensiven af en sådan samfundsmæssig udvikling: "Opdragelsens sag er for mange af fagets repræsentanter blevet reduceret til blindtarm (*Nebensache geworden*)" (Prange 2005, s. 16).

På tværs af hele denne modernitetsbårne uklarhed og fragmentering der genfinder Prange det pædagogisk almene via 'visnings'-begrebet. Dette som udtryk for pædagogikkens opdragelsesmæssige grund. Det pædagogisk almene kan altså graves frem igen – hævder Prange – gennem en bestemmelse af pædagogikkens genstandsfelt som forankret i "visningen" som det operative, opdragende grundelement i enhver pædagogisk handling: "Uden pegefingern ingen opdragelse" (Prange 2005, s. 72).

Pædagogikkens konstitutive grund antages her at ligge i det operative element i pædagogikken, hvor "vi viser noget til nogen" (Prange 2005, s. 78). Visningen har endvidere en struktur, der gør, den kan fungere konstitutivt på tværs af mange forskellige typer af pædagogisk praksis. Visnings-begrebet bliver dermed også et indspil i pædagogikkens interne diskussion af det (af Luhmann & Schorr) påpegede 'teknologi-underskud' i pædagogikken. Dvs. fraværet af kausal kontrol med effekten af udførte handlinger (Prange 2007).

Visningen udgør det operative, strukturerende element, der konstituerer en handling som pædagogisk. Visningen fungerer som det formidende midtpunkt mellem den pædagogiske opfordring, appel og anerkendelse og så elevens gradvist øvende tilegnelse af et særegent ejerskab til det viste (Prange 2000, s. 224). Visningen identificerer her temaer og knytter disse til handlinger, hvorefter eleven opfordres til at komme ind og afprøve de viste handlinger. Visningen er en håndværksmæssig formlære med en indholds-, social samt tids-dimension. Professionaliteten ligger her ved de operative selektioner, der udføres mhp. bevidst at gøre specifikke læringseffekter sandsynlige og andre usandsynlige. Noget vises. Andet udelades.

Pædagogikkens enhed ligger i disse mangfoldige typer af visninger (der rummer såvel opdragelse som undervisning under ét!), hvor et sagsforhold, en risiko, et paradoks, en praksis eller andet udpeges for barnet og pointeres ind i en given meningsammenhæng, hvori barnet gives mulighed for at forstå sig selv i en praktisk omgang med verden.

Pranges almenpædagogiske visningsbegreb geninvesterer her i opdragelsen som operativ grund for pædagogikken. Visningen er det operative element, der overalt i pædagogiske handlinger er det samme (Prange 2000, s. 233). Visningen åbner verden for brugeren, og der designes situationer, hvori brugeren gennem imitation og gentagelse kan øve sig på verden.

II. Af-pædagogiseret forskningsviden?

Her udfordres det pædagogiske felt samtidig i udøvelsen af professionel praksis. Problemet er for Prange, at det individuelle værdiniveau (moral) og det politisk-samfundsmæssige policy-niveau (legalitet) i de moderne samfund tilsyneladende glider fra hinanden i disse år. I traditionen tilbage fra det europæiske oplysningsprojekt har disse to været foreskrevet et princip om gensidig vekselvirkning. Dette eksemplificeret i princippet om, at et lands love kun kan besidde demokratisk legitimitet, hvis lovene afspejler befolkningens moralske kompas (Kant). Men Prange ser, at dette hæderkronede princip altså er under opbrud:

“What we have to face and handle is a new kind of authority: it is neither moral nor strictly legal, it is the binding force of organizational necessities presented in terms of *professional competencies*” (Prange 2004, s. 505, min kursivering).

Der er iflg. Prange her tale om, at en organisatorisk pragmatik skyder sig selv ind *mellem* niveauet af generisk-formelle retningslinjers legitimitet og legalitet på den ene side og niveauet for individuel moralsk dømmekraft på den anden side. Dermed opstår et nyt pragmatisk meso-niveau. Dette handler primært om, hvad

der *teknisk set er legitimt* inden for en given organisations logik. Men Prange går videre og betoner den risiko, at vi gennem vor professionsudøvelse endvidere kan blive sovset ind i handlinger, der er ‘tekniske’:

“I will use the word ‘technicality’ to describe a situation, where the dignity of law and the rigidity of moral imperatives are superseded and substituted, if not demolished, by the imperative of functional necessities. There is ample evidence of this adherence to the codes of our jobs, our professions or the specific rules of *the games we have to play*. The[se] standards and professional codes ... are placed in between, exercising the authority of what is *technically appropriate*” (Prange 2004, s. 505, min kursivering).

Prange ser, at den ovenfor beskrevne vending hen mod en organisatorisk-teknisk pragmatik “definitely and undeniably” har konsekvenser for dannelse og uddannelse. Dette fordi: “... it is part of the conventional wisdom that education serves to shape the moral standards common to us all and that it serves to shape the social being ...” (Prange 2004, s. 505).

Her ses det, at pædagogikkens opdragelseskerne er der, hvor det etiske og det sociale sammenflettes. Men hvad sker der så, når denne opdragelseskerne iflg. Prange udviskes eller undermineres i de pædagogiske institutioner?

Uddannelses-siden af pædagogisk arbejde i organisationer markerer den samfundsrettede ydelse. Og den dannelsesmæssige side af det pædagogiske arbejde markerer den individ-rettede

dimension. Opdragelses-dimensionen er for Prange pædagogikkens kerne, fordi den netop *samler disse to bestræbelser under ét*. Dvs. som samlet udtryk for et genuint *pædagogisk* anliggende.

Men den ‘teknikalitet’, Prange taler om ift. organisatorisk-pragmatiske logikker, er imidlertid kendetegnet ved en nedtoning af dette bånd mellem individ-siden (moralsk dømmekraft) og samfunds-siden (formel legitimitet). Dette er ikke en overfladisk indvending fra Pranges side. For denne dobbelt-struktur har været konstituerende for det moderne pædagogik-begreb mindst fra Rousseau og Kant over Humboldt frem til Dewey og den åndsvidenskabelige pædagogik.

Hvis Prange har ret i, at pædagogikkens gamle oplysningslogik i dag synes afbrudt af teknisk-pragmatiske organisationslogikker, så er der brug for at genbesøge de uddannelsesrettede professioners almenpædagogiske rod. For pædagogikken antages af Prange i helt almen forstand at være bærer af en specifik *pædagogisk* etik. Det etiske skal således *ikke* tilføres pædagogikken udefra (fra eks. filosofien). Så i lyset af presset fra pragmatiske organisationslogikker skal pædagogikken sådan set blot finde tilbage til sig selv. Og dette må vedrøre en almenpædagogisk vending i professionsteorien. Dette med henblik på at genoprette en balance mellem det tekniske og det normativt-etiske i professionel dømmekraft. En sådan vending vil bidrage til at levendegøre et andet autenticitets-begreb end den tekniske tilgang, der iflg. Prange praktiseres som organisatorisk pragmatik: “What I have called ‘technicality’ is the priority of methods over aims, of

organization over personal responsibility, of functional appropriateness over individual or common experience” (Prange 2004, s. 506).

Man kan på basis af disse teoretiske markeringer hos Prange trække en tråd direkte over til mange pædagogisk-professionelles oplevelser i dag. Denne store gruppe af pædagogisk-professionelle praktikere oplever alt for ofte, at deres pædagogiske professionskompetencer samt pædagogisk-professionelle dømmekraft kun bliver tillagt relativt ringe vægt inden for de moderne pæda-

gogiske organisationers vidensregimer. Den praktisk-professionelle dømmekraft og det hertil knyttede pædagogiske etos bliver her ofte tromlet ned organisatorisk af bl.a. (i) samfundsmæssige ledelsesrationaler, (ii) sociologisk-ideologiske hensyn samt (iii) af psykiatrisk-psykologiske vidensregimer.

Det tavse postulat, der ligger til grund for dette magtforhold er ikke til at misforstå: Pædagogik er blot noget, nogen gør, vil denne organisatoriske magt hævde. Så hvis der skal *videnskabelig* viden ind i billedet, så må denne viden komme

udefra. Dvs. fra eks. psykologi, psykiatri, sociologi eller økonomi.

Pranges position er stik modsat. Han hævder, at den almene pædagogik ikke bare er en praktisk viden. Den almene pædagogik udgør *selv* et teoretisk-videnskabeligt forskningsfelt med relativ autonomi og egne kernebegreber. En sådan teoretisering af pædagogik som videnskabelig viden er en vigtig vej til at pædagogiske praktikere kan udvikle sig ind i en stærk professionsidentitet.

REFERENCE

Prange, K. (2000). *Plädoyer für Erziehung*. Schneider Verlag Hohengehren.

Prange, K. (2004). Bildung: a paradigm regained? *European Educational Research Journal*, 3(2), 501-509.

Prange, K. (2005). *Die Zeigestruktur der Erziehung*. Ferdinand Schöningh.

Prange, K. (2007). ‘Die Funktion des pädagogischen Takts im Lichte des Technologieproblems der Erziehung’. I: Fuchs & Schönherr (Hrsg.), *Urteilkraft und Pädagogik* (s. 125-132). Würzburg.